

مقدمه

سیاست‌های کلی "جمعیت" یا "سیاست‌های تکثیر نسل" در شرایطی در کشور تدوین می‌شود که در سال‌های اخیر مباحث زیادی در رابطه با جمعیت در مراکز علمی، پژوهشی، سیاست‌گذاری و حتی در فضای اجتماعی صورت گرفته است. "توزیع جمعیت در محدوده مرزهای جغرافیایی"؛ "جمعیت، موقعیت جهانی و مرکزیت منطقه‌ای ایران"؛ "آمایش جمعیت کشور"؛ "توجه به کمیت جمعیت یا کیفیت و توانمندی جمعیت"؛ "نسبت جمعیت با قدرت، امنیت، هویت و معیشت" و ... از جمله مباحث مورد توجه در این مقوله بوده است. اما در این میان "گذار جمعیتی" از اهم موضوعات مورد بحث در مقوله سیاست‌های جمعیتی است. انتقال جامعه از کنترل طبیعی جمعیت به کنترل ارادی جمعیت را گذار جمعیتی می‌نامند. چگونگی و وضعیت این گذار، از ابعاد مختلف برای سرنوشت کنونی و آینده کشورها حایز اهمیت است. در وضعیت کنونی ایران، میزان باروری در کشور به زیر سطح جانشینی یعنی به رقمی کمتر از ۲/۱ رسیده است. در واقع فرایند گذار جمعیتی حاکی از پیدایش بحران باروری یا تحدید نسل در کشور است. از تبعات آن، گرایش ساختار جمعیت از جوانی به سالخوردگی و افزایش جمعیت سالخوردگان بوده است.

کاهش جمعیت، اعم از کاهش نرخ باروری و حجم کل جمعیت، سالمندی جمعیت و کاهش جمعیت در سن کار، مهاجرت- شامل مهاجرت‌های برنامه‌ریزی شده از سوی بیگانگان و مهاجرت‌های غیر برنامه‌ریزی شده- از جمله معضلاتی است که علاوه بر داشتن آثار مخرب بر روند پیشرفت حال و آینده کشور از ابعاد هویتی و فرهنگی نیز اثرات جبران‌ناپذیر دارد. کاهش نرخ باروری نهایتاً ترکیب جمعیت را دچار تغییرات اساسی خواهد کرد. از این رو بازنگری همه‌جانبه در روش‌ها، رویه‌ها و سیاست‌های جمعیتی کشور به یک ضرورت تبدیل شده است. از الزامات این بازنگری:

- تغییراتی است که در سبک زندگی در جامعه به وقوع پیوسته است؛ بویژه تغییراتی که در نظام ارزشی و نگرشی افراد در امر ازدواج و تشکیل خانواده و فرزندآوری رخ داده و تغییراتی که در نقش سنتی زنان و مردان به وقوع پیوسته است. تغییراتی که همپای عوامل دیگر به افزایش سن ازدواج انجامیده و مسائل و معضلاتی را پدید آورده که پایداری خانواده را با تهدید مواجه کرده است.

- موضوع مهم دیگر، بازنگری در سیاست‌های موجود و ارزیابی برنامه‌های کلان گذشته است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در اولین برنامه پنج‌ساله، برخی اهداف جمعیتی برای تنظیم خانواده در نظر گرفته شد. در نتیجه اجرای برنامه، تعداد مولود از ۶/۴ مولود زنده

به دنیا آمده در طی دوران بالقوه باروری یک زن در سال ۱۳۶۵ به ۱/۸ نوزاد در سال ۱۳۹۰ رسید. همچنین در این مدت، نرخ رشد طبیعی جمعیت از ۳/۲ درصد به ۱/۳ درصد کاهش پیدا کرد. در برنامه پنج ساله دوم نیز تکالیف برنامه اول درباره کنترل جمعیت و تنظیم خانواده مجدداً تصویب شد که در نتیجه، نرخ باروری به وضعیتی نگران کننده رسیده است. باتوجه به شرایط کنونی، ضرورت مقابله هوشمندانه با سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدامات دشمن و اهمیت عنصر جمعیت در اقتدار ملی و پایداری جامعه ایرانی، ایجاب می‌کند که با در نظر گرفتن منابع و امکانات کشور، در جهت پیشگیری از کاهش غیرمنطقی نرخ رشد باروری جمعیت یا تکثیر نسل، سیاست‌های کلی جمعیت به گونه‌ای تنظیم شود که جمعیت کشور از ابعاد کمی و کیفی از استانداردهای مطلوب برخوردار گردد. در این راستا توجه به عوامل ذیل حائز اهمیت است:

- ویژگی جوانی، مولد بودن، پویایی، بالندگی و توزیع متناسب جمعیت کشور،
- هویت ملی، روحیه اسلامی و انقلابی توأم با نقش فرهنگ، ارزش‌ها و سبک زندگی مطلوب اسلامی،
- نقش محوری خانواده و پایداری آن،
- همسویی سیاست‌های تکثیر نسل با سایر سیاست‌های کلان، قوانین و وظایف نهادهای مختلف کشور،
- نهادسازی لازم برای اجرا و پایش موفق سیاست‌ها در بازه زمانی معین.

کمیسیون مشترک دفتر مقام معظم رهبری و دبیرخانه مجمع در راستای وظایف محوله با تبیین مطالبات و دغدغه‌های مقام معظم رهبری در امر جمعیت و چالش‌های برآمده از واقعیت‌های جامعه، پیشنهادها و الزامات سیاست‌گذاری کلان جمعیت را مورد بررسی قرار داده است. مطالب منتشره در این شماره از فصلنامه، بخشی از تلاش‌های صورت گرفته در این زمینه است. مطالب این مجموعه شامل مطالبات مقام معظم رهبری در حوزه جمعیت، آسیب‌شناسی و بررسی موانع موجود و سیاست‌های پیشنهادی در ارتباط با جمعیت است. در پایان، گزارشی از یک همایش در موضوع جمعیت، آورده شده است. امید است مطالب ارائه شده در فرآیند سیاست‌گذاری، برای این معضل مهم کشور، مفید واقع گردد.

مدیرمسئول